

UDK 911.3:502.7 (497.11 "Polimlje") = 861

Petko Bošković ■

DEGRADACIJA PRIRODE U POLIMLJU I MJERE AKTIVNE ZAŠTITE

Uvod

Polimlje obuhvata sliv Lima, desne pritoke Drine. To je jedna od najvažnijih i najkulturnijih oblasti stare Raske. Zahvata površinu od 6.016 km². Lim sa Uvcem i drugim pritokama ima veliku hidroenergetsku snagu. Tuda prolaze najvažnije saobraćajnice koje povezuju Srbiju sa Crnom Gorom. Vode Lima su se koristile za razne potrebe: kupanje, navodnjavanje, industriju i sportski ribolov, kao i za proizvodnju električne energije.

Glavne karakteristike ovog regiona su brojni predjeli izvanredne ljepote i sadržine. Veliko je bogatstvo šuma, livada, pašnjaka, njiva i voćnjaka, hladnih planinskih izvora i vrela, bistrih potoka i rijeka, mineralnih i termalnih voda.

Polimlje naseljava oko 300.000 stanovnika. Tu su se razvili gradovi i veća naselja: Plav, Andrijevića, Ivangrad, Brodarevo, Prijepolje, Priboj i Rudo.

Za okolne visoke krajeve Polimlje predstavlja pravu župsku oblast sa veoma plodnom dolinom. Po voćarstvu spada u red najbogatijih voćarskih krajeva naše zemlje. Prostrane kotlinske ravni pružaju veoma povoljne uslove za razvoj poljoprivrede. Stočarstvo je razvijeno na okolnim planinama. U poslijeratnom periodu stvoreni su uslovi općeg privrednog i društvenog razvoja: otpočeo je proces elektrifikacije, industrializacije, urbanizacije, razvoja saobraćaja, zdravstva, školstva i ostalih djelatnosti. Uporedo sa razvojem, kao

* Mag. geogr., 84000 Bijelo polje, Zitića 9

njegove negativne pojave, javile su se deagrarizacija i degradacija prirode. Osnovni kompleksi "udara" na prirodu ispoljavali su se zagadjivanjem i uništavanjem prirodnih izvora. Taj indeks oštećenja zavisian je od niza faktora, a dva su osnovna - prirodni i antropogeni.

Prema tome, cilj nam je da izvršimo konciznu analizu degradacije prirode u Polimlju i predložimo adekvatne mjere zaštite i unapređivanje prirode.

Degradacija prirode u Polimlju

Uticaj antropogenih faktora na prirodu u Polimlju razvijao se od pojedinačnog i parcijalnog do općeg i globalnog. Usvršavanjem orudja za rad čovjek je izborio poziciju koja mu omogućava bitan uticaj na reprodukciju prirode. Čovjekova sredina zahtijeva, zbog svoje velike osjetljivosti na promjene, visok stepen organizacije i kompleksan pristup u gazdovanju, zavisno od konkretnih prilika. Sve promjene u prirodi Polimlja, pod uticajem čovjeka, praćene su lansiranjem promjenama u mnogobrojnim podsistemima. Ta okolnost se ne smije ispustiti iz vida, jer se priroda sveti, ugrožava individualne, grupne i društvene interese. Promjene izazvane čovjekovim djelovanjem na prirodu u Polimlju označavaju njenu višu fazu razvoja i reprodukcije, jer je čovjekova sredina nastala iz prirodne sredine, na višem stepenu organizovanosti, mnogo izdašnija u pogledu zadovoljavanja sve razvijenijih čovjekovih potreba.

Proces degradacije prirode u Polimlju tekao je i teže različitim intenzitetom. Zato su nastali i negativni efekti kojim se priroda obezvrjeđuje i ponegdje pretvara u pustoš. Neki ekološki sistemi u ovom regionu su znatno izmijenjeni u odnosu na prirodne, a neki su i očuvani. Industrijalizacijom i urbanizacijom u dolini Lima su mnogo izmijenjene prirodne osobine voda Lima i agrarni predjeli u okolini gradova. Posebno su vode Lima toliko zagadjene da je ta rijeka biotički uništena. Obezaumljavanje je čovjek vratio od davnina, što je uzrokovalo pojavu klizišta i erozije.

Čitava priroda Polimlja, pored uticaja antropogenih, izložena je i stalnom dejstvu različitih prirodnih sila. Nagle promjene tempera-

ture, djelovanje atmosferskih taloga, tekućih i podzemnih voda, snaga vjetera i drugi činioci izazivaju, nekad postepene, a nekad i nagle promjene u prirodi ovog područja, razarajući na jednom mjestu, a gradeći na drugom, uništavajući jedno, a stvarajući drugo. To su prirodni procesi koji se stalno odigravaju. Protiv nekih čovjek još nije u stanju da preduzme efikasnije mjere. Degradaciju prirode u Polimlju znatno uvećavaju klizište, erozije i bujice. To je jedan vid denudacionog procesa, uzrokovan obilnim padavinama na rastresitim i neotpornim zemljištima. Lim i njegove pritoke su bujične vode, te se javljaju i bujice. Erozijska je prateća pojava obilnih padavina i obešumljenih površina na stranama dolina.

Uzroci degradacije prirode u Polimlju su veoma raznovrtni i brojni. Pod degradacijom prirode podrazumijeva se proces unosa različitih tečnih, čvrstih i gasovitih materija, koje se akumuliraju i zadržavaju u vodi, tlu i vazduhu. Posljedice toga se manifestuju kroz različite procese oštećenja, zagadjenja i degradacije prirode. Procese dugogodišnjeg zagadjivanja i degradacije prirodnih vrijednosti u Polimlju uzrokuju industrijske i komunalne otpadne vode, otpadni gasovi, teški metali, pesticidi i kancerogeni ugljovodonici.

Dugogodišnja aktivnost čovjeka u pravcu mijenjanja prirode u Polimlju odražavala se na više načina. Najmanji stepen antropogenih promjena u prirodi čovjek je izvršio u nepristupačnim predjelima Polimlja, mijenjajući samo neke, manje bitne, stanišne uslove. Drugi tip promjena izražavao se u stvaranju većih posljedica u ekosistemu prirode Polimlja, unosenjem tehničkih poduhvata, izgradnjom saobraćajnica, urbanizacijom, industrijalizacijom i hemizacijom poljoprivrede, čime je izvršena promjena nekih od osnovnih stanišnih uslova u pojedinim rajonima i područjima. Time se zaostravala i znatno povećavala degradacija prirode. Najbitniju promjenu predstavljaju temeljne izmjene u prirodi Polimlja od momenta puštanja u pogon Fabrike sulfatne celuloze i papira u Ivangradu i drugih fabrika nizvodno, zagadjujući Lim. Lim je do 1963. godine uvijek svrstavan u prvu kategoriju. Puštanjem u rad Fabrike celuloze i papira 1963. godine, pod uticajem štetnog dejstva otpadnih voda, Lim brzo počinje mijenjati svoje osobine. Za svoje tehnološke potrebe Fabrika celuloze i papira u Ivangradu iz Lima uzima oko 6.000 m³ vode na sat i proizvodi po sulfatnom postupku bijeljenu

sulfatnu celulozu i papir od bukovog i četinarskog drveta. Proces proizvodnje je kontinuiran, što znači, da se permanentno ispuštaju iste količine vode. S obzirom na proces proizvodnje, otpadne vode ove fabrike opterećene su raznim materijama, pretežno organskim jedinjenjima, čije prisustvo izaziva neprijatan miris u efluentu. Ove vode su obogaćene ligninom u obliku soli natrijuma, klorlignina, zatim raznim reduktivnim jedinjenjima i drugim materijama. Sve to za svoju oksidaciju iziskuje velike količine kiseonika i duži period aeracije. Fabrika za preradu kose u Ivangradu i nizvodno industrija Bijelog Polja, Prijepolja i Priboja, takodje ispušta otpadne vode direktno u Lim. Na Limu i njegovim pritokima su i tri hidrocentrale: Kokin Brod, Bistrica i Seljašnica.

Širenjem gradskih naselja i saobraćajnica u Polimlju je došlo do zahvatanja poljoprivrednih površina. Takvoj degradaciji su izložena najplodnija zemljišta. Nepochoprivredne djelatnosti traže sve veći prostor i čire se na račun plodnog poljoprivrednog zemljišta. Odnos grad - sredina javlja se u obliku dva važna procesa: kao ruralno-urbana cjelina i kao urbana cjelina. Ekološku dinamiku procesa degradacije prirode u Polimlju danas karakterišu ovakve pojave: disekonomičnost u razvoju okruženja gradskih naselja, varijabilnost u prostornom konceptu korišćenja zemljišta, preovladavanje jeftinog stanovanja i naglo smanjivanje plodnog poljoprivrednog zemljišta u dolini Lima. Kao što se vidi, prva pojava ima obilježje ekonomski neracionalnog korišćenja prostora koji okružuje gradove i koji predstavlja ruralno-urbanu marginu. Na ovom prostoru djeluju suprotne ekonomske snage: jedna djeluje u pravcu rezidencijalnog korišćenja, a druga u pravcu korišćenja za poljoprivredne namjene. Ni jedna ni druga, još uvijek, ne preovladava, pa se u ovakvim slučajevima javljaju veoma izraženi spekulativni motivi, koji dovode do formiranja heterogene strukture prostora, a u prvom redu, poljoprivrednog zemljišta. Zbog toga zemljište dobija raznovrsnu neplansku namjenu. Tendencija porasta gradskog stanovništva i njegovo dislociranje prema predgradjima ukazuje na rezidencijalnu namjenu prostora. Tako se prostorni pojas hrane uništava i zapušta. Ruralno-urbani prostorni kompleks ne predstavlja jedan zaokruženi prsten, prostorno-planski formiran, ograničen i uredjen za određeni vremenski period. Okruženje gradova u Polimlju pokazuje tendenciju stalnog neplanskog proširavanja na sve udaljenija područja najkvalitetnijeg poljoprivrednog zemljišta. Sve se više širi hete-

rogena, neplanska prostorna struktura. Poljoprivredne površine u okolini Plava, Ivanograda, Bijelog Polja, Brodareva, Prijepolja i Priboja su veoma usitnjene. Uočava se sve masovnija divlja gradnja.

U slučaju razvoja industrije Ivanograda, koji nije dovoljno kontrolisan, Fabrika celuloze i papira je stalno poslovala sa visokim gubicima i na taj način usporavala tokove privrednog rasta ove opštine. Otpadnim vodama ove fabrike, iz godine u godinu, se zaoštrava problem zagadjivanja Lima i Limske doline. Ošigledno su sazreli uslovi da se ubrzano radi na preorijentaciji ove industrije.

U interesu zaštite Lima, Fabrika celuloze i papira je izgradila kaskade za aeraciju, precipitator za sedimentaciju i sušna polja za deponovanje flotacionog produkta. Od početka rada fabrike, otpadne vode, uglavnom, idu preko kaskada za aeraciju, a zatim preko taložnog bazena za sedimentaciju, da bi nakon toga, otvorenim kanalom, dospjele u Lim. Izgrađeni sistemi nijesu uredno održavani, te je ubrzo došlo do zagadjivanja Lima. Često se naglo ispustaju veće količine otpadnih voda, koje uvijek izazovu pomor riba i ostalih organizama. Ovako često i jaka zagadjivanja i neprekidno oticanje otpadnih voda ne dozvoljavaju regeneraciju živog svijeta. Na osnovu bioloških analiza koje su redovno radjene od 1964. godine do danas, utvrđeno je da je Lim najzagadjenija rijeka u Crnoj Gori i Jugoslaviji. Nizvodno od fabrike Lim više ne naseljavaju salmonidne vrste riba. U fauni dna konstatovani su organizmi indikovani za polisaprobne vode. U ovakvom slučaju fabrika je prekršila sve zakonske propise i pretvorila Lim u kanal za sabiranje otpadnih voda. Otpadne vode ostalih zagadjivača koji se nalaze na obalama Lima znatno pogoršavaju ovakvo stanje.

U Polimlju je do sada nestalo na hiljade hektara obradivog zemljišta, odnosno svake godine se zemljišni fond umanjivao za po nekoliko desetina hektara, računajući od 1945. godine do danas.

Posljedice koje su izražene procesom degradacije prirode u Polimlju, u prvom redu, uništavanjem poljoprivrednog zemljišta, su u visokom stepenu rurističnosti u društvenim odnosima među ljudima u gradskim naseljima, jer još uvijek žive mnogi tradicionalni oblici i stare navike. Značajna je i diferencijacija načina života stanov-

ništva, jer je kod većine stepen urbanizacije njihovog načina života, još uvijek, nizak. Uočljiva je i nesposobnost urbanizma u formiranju ekološke ravnoteže u gradskim naseljima Polimlja.

Ovakvo zagađena rijeka Lima, a preko nje i priroda Polimlja, ne može služiti ni za kakve potrebe ljudima. čak je voda neupotrebljiva za nizvodnu industriju. Sve to uliva strah stanovništva, koje se nika-ko ne miri sa nestajanjem i umiranjem Lima. Zna se, da je ranije, dok je Lima bio čist, kupališna rekreacija na njegovim vodama, bila jedna od tradicionalno najmasovnijih vidova izlaska stanovništva u prirodu. Zagađjenost Lima dostigla je već kritičnu tačku. Postrojenja za prečišćavanje otpadnih i fekalnih voda ne posjeduju nijedna industrija u Polimlju. Fekalne vode u gradskim naseljima ispuštaju se direktno u Lima odvodnim cijevima, kojih ima na hiljade u gradskim naseljima. Zna se da ove sadrže razne hemijske sastojke, medju kojima su: kaolin, aluminijum sulfat, fenoli, natrijum-hipohloridi i druge hemikalije. Zelena boja vode Lima promijenjena je u crnu. Najveća je zagađjenost od Ivangrada do Prijepolja, gdje je neprestano prisustvo vidljivih otpadnih materija, nepoželjnog mirisa, smanjenog sadržaja kiseonika i porast organskih materija. Očigledno je prisustvo i otpadnih plivajućih materijala raznih vrsta i porijekla. Zajedničko svojstvo otpadnih voda Lima je da sadrže otpadne organske materije i imaju nizak sadržaj rastvorenog kiseonika ili ga čisto nijesu sadržavale. Kod svih ovih voda izražena je potreba za hemijsku i biohemijsku visoku potrošnju kiseonika. Opterećene su znatnim sadržajem sedimentnih i suspendovanih materija. Vode su, uglavnom, mutne, sa talogom i obojene. Osjeća se neprijatan miris. Zbog neopremljenosti laboratorije nijesu određivane toksične materije. Nigdje nema obradjenih podataka o zagađivačima Lima, odnosno nema savremenog katastra zagađivača. Ipak, treba naglasiti da će zadnjih godina novi industrijski kapaciteti u Polimlju, kao budući zagađivači, biti upućeni na vodozahvat ili ispušt voda u rijeku Lima, čime će povećati njegovu zagađjenost.

Zemljište je pravi recipijent mnogih zagađivača. Zbog različite brzine rastvaranja i razlaganja, hemijski agensi se, manje - više, nagomilavaju u zemljištu. Ovakva degradacija traje podavno. Njihovo rastvaranje traje dugo i zavisi od tipa zemljišta, insolacije, načina obrade, vlažnosti i temperature. Hemijski agensi dospijevaju u zemljište površinskim vodama i vazduhom. Tako oni na širokom prostoru zagađuju površinske i podzemne vode, prehranbene proizvo-

de biljnog i životinjskog svijeta i zemljište. U okviru hemijskih mjera zaštite za suzbijanje štetnih bioloških agenasa u poljoprivredi, sumarstvu, stočarstvu, preradivačkoj i prehranbenoj industriji, kao i komunalnoj higijeni u Polimlju, primjenjuju se različita hemijska jedinjenja i u različitim oblicima. To su pesticidi, koji se iz godine u godinu sve više primjenjuju. Istraživanja pokazuju da od ukupne količine pesticida, koji se primijene u poljoprivredi, samo 1 % dospijeva do mjesta primjene, odnosno do štetnih organizama koji se suzbijaju. Ostalo dospijeva u djelove agroekosistema ili se rasprostire na okolne ekosisteme, kao hemijski zagadivač. Znači, pesticidi zagadjuju zemljište, vodu, vazduh i vegetaciju. Na ovaj način i zemljište postaje zagadivač pesticidima i drugim toksikantima. Oni tada ulaze u "lanac ishrane" i na taj način postaju zagadivači hrane. Zato hrana i predstavlja najvažniji put unošenja pesticida u organizam čovjeka. Više od 90 % svih zagadivača, koji dospijevaju u organizam čovjeka, unose se hranom. Na isti način u organizam čovjeka dospijevaju i radioaktivne supstance. Deterdijenti su, takodje, zagadivači. Posebno su opasni po sivi svijet voda.

Mjere aktivne zaštite prirode u Polimlju

Dosadašnji konzervativni i parcijalni pristup zaštiti i unapređivanju prirode u Polimlju, mora ustupiti mjesto koncepciji aktivne zaštite, koja ima sve veći broj pristalica. Ona se primjenjuje kompleksno i bez kompromisa, pa se postižu pravi rezultati. Aktivna zaštita prirode se odlikuje i složnošću ekoloških odnosa. Ona treba da obezbijedi uslove za zajedniško djelovanje društva i prirode kao jedinstvene cjeline. Prirodno i graditeljsko bogatstvo Polimlja je veliko i neprocjenljivo. Kao što smo rekli, na mnogim mjestima je ugroženo i degradirano, jer je izloženo stalnom dejstvu različitih prirodnih i antropogenih sila. Rastuće potrebe uslovljene naglim progresom u svim oblastima sve više vrše značajne promjene u stanju i kvalitetu prirode u Polimlju. Sveopšta transformacija prostora ovog regiona danas se svodi na sljedećim međuzavisnim odnosima:

1. Funkcije protora Polimlja podmiruju raznovrsne potrebe ljudi, jer podmirivanje ljudskih potreba, u odnosu na prirodne

istorijski nastale vrijednosti, treba da postanu bitno mjerilo i kriterijum u razvoju društva i svake društveno-političke zajednice na ovom području.

2. Raznovrsne ljudske potrebe, u odnosu na prirodne i radom stvorene vrijednosti, odredjuju i funkcije prostora u Polimlju.
3. Mnogobrojne aktivnosti ljudi na prostoru Polimlja su posljedica potreba razvoja ovoga regiona.

Zato stanje zaštite prirode i čovjekove sredine i mjere aktivne zaštite koje treba sprovoditi postaju važno pitanje sveopšteg razvoja Polimlja. Za bolje razumijevanje suštine problema očuvanja i unapređivanja prirode u Polimlju, koncepciju aktivne zaštite moramo kompleksno i bezkompromisno sprovoditi. Ona treba da postane faktor ekologije i ekonomije, privredne stabilizacije i humanizacije prostora u uslovima razvoja socijalističkog samoupravljanja. Znači, rješenje moramo tražiti na širokom planu, solidarno, uz zajedničku akciju i pomoć svih društvenih činilaca u slivnom području Lima. Koncepcija aktivne zaštite prirode svojim stavovima, načelima i mjerama, ukazuje na potrebu detaljnog naučnog poznavanja i proučavanja prirode ovog regiona. Ova zaštita će se najsvrsishodnije ostvariti angažovanjem svih zainteresovanih subjekata slivnog područja Lima, jer je zaštita i unapređivanje prirode u Polimlju sastavni dio ukupnih društveno-ekonomskih odnosa i sveopšteg razvoja, kako Polimlja, tako i svake njegove opštine posebno. Savremena zaštita prirode u Polimlju mora da počiva na koncepciji aktivne zaštite. Ona se zasniva na sljedećim principima:

- Zaštita prirode u Polimlju se ne smije svoditi samo na zaštitu pojedinih prirodnih kompleksa, rijetkosti i lokaliteta, već se priroda mora štiti u cjelini, kompleksno i bezkompromisa. Medjusobni odnosi prirodnih faktora u Polimlju su brojni, složeni i komplementarni;
- Prirodna, urbana, radna i životna sredina Polimlja nijesu odvojene jedna od druge, nijesu izolovane niti podijeljene. Sredina je jedna. To je sve životna sredina. Urbana sredina u Polimlju se širi na račun prirodne, najviše na poljoprivrednom zemljištu, ali je to širenje od životnog interesa ljudi. Mjerama aktivne zaštite i urbanističko-plansko-prostornim rješenjima usmjeravati širenje urbane sredine, sa što manjim zaposjedanjem poljoprivrednog zemljišta;

- Zaštitu prirode u Polimlju ne smijemo zasnovati na konzervacije iste, jer ona mora služiti potrebama ljudi. Zaštititi Lim od zagadjivanja ne znači stvoriti takvu rijeku koju ljudi ne bi mogli koristiti maksimalno za raznovrsne svoje potrebe. Zaštita prirode u Polimlju ne znači njeno obavezno preinačavanje i mijenjanje. Naprotiv, zaštita će biti najcjelishodni ja ako se ostvari sa najmanje poremećaja ekološke ravnoteže i postojećih zakonitosti;
- Zaštita prirode u Polimlju nikako ne bi smjela posljedično da prati razvoj privrede i društva. Nju treba planirati i sprovesti uvijek prije razvoja. Sigurno je da je sprečavanje degradacije prirode u Polimlju kao preventiva uvijek bolja i efikasnija od saniranja posljedica. Planiranje i sprovođenje mjera aktivne zaštite prirode u Polimlju, koje bi prethodilo razvoju, moguće je kanalisati ka jasno željenom cilju. Za razliku od toga, došli smo u situaciju da zagadjeni Lim i još neke prirodne vrijednosti u ovom regionu ne možemo koristiti pa ni revitalizovati i uspostaviti prvobitne ekološke i hidrološke odnose, jer je to sada veoma skup i mukotrpan posao. Trebalo bi nam dosta vremena i sredstava da se izvrši korigovanje postojećeg stanja. Posebno je izražen problem "uzvodnog i nizvodnog sliva Lima" i njegovog nedjeljivog vodoprivrednog značaja za tri republike, kroz koje protiče. Ovo načelo aktivne zaštite prirode u Polimlju može se primijeniti i u slučaju korišćenja poljoprivrednog zemljišta i njegove zaštite od neplanskog i neracionalnog korišćenja.

Kao što se vidi, koncepcija aktivne zaštite prirode u Polimlju, svojim stavovima ukazuje na neophodnost i potrebu svestranog naučnog poznavanja i proučavanja ovih problema degradacije prirode i mjera aktivne zaštite, koji su ovdje samo ukratko potencirani.

Zaključak

Ocjena stanja degradacije i zagadjenja prirode u Polimlju i mjere aktivne zaštite koje treba sprovesti postaju kompleksno i međuzavisno pitanje.

Sazreli su uslovi i došlo je krajnje vrijeme da se što prije, na stručno-naučnoj, društveno-političkoj i samoupravnoj osnovi sagledaju cjelokupni problemi degradacije i zagađenja prirode u Polimlju i da se mjerama aktivne zaštite pristupi rješavanju ovih problema, a u prvom redu, sanacije i revitalizacije voda Lima, postavljanjem uređaja za prečišćavanje svih otpadnih voda i preorijentacije industrije sulfatne celuloze i papira u Ivangradu na drugu proizvodnju.

U planovima svih nosilaca razvoja u Polimlju (društveni, prostorni i urbanistički) moraju se tretirati pitanja zaštite Lima, poljoprivrednog zemljišta i reprodukcije prirode radi njenog očuvanja, zaštite, humanizacije i racionalnog korišćenja. To isto važi i za vodoprivredne, šumske, saobraćajne, energetske i druge uređaje osnove, radi sve boljeg rješavanja pitanja zaštite i unapređivanja prirode u Polimlju.

Poznata je činjenica da je od davnina u Polimlju vršeno obezumljavanje površina i da je biološka reprodukcija šume stalno stagnirala. Zato je neophodno preduzeti sve mjere zaštite i povećanja biološke reprodukcije šume u ovom regionu.

U oblasti vaspitanja i obrazovanja moguće je ostvariti bolju i veću povezanost nastave i prakse, nauke i života, radi većeg stepena angažovanosti na zaštiti i unapređivanju prirode i realizaciji naučnih dostignuća, s ciljem da se investicione odluke donose na osnovu većeg broja produktivnih programa i informacija. Sadržaji programa društveno-korisnog rada i akcija skola i ueničkih organizacija mogu se obogatiti konkretnim aktivnostima na uređivanju i održavanju prostora za odmor, igru i rekreaciju, na ozelenjavanju površina, posumljavanju goleti, održavanju zasada, sakupljanju otpadaka i niz drugih korisnih aktivnosti.

Realizacija zadataka zaštite i unapređivanja prirode u Polimlju mora se temeljiti na fundamentalnim načelima aktivne zaštite prirode: da zaštitu voda Lima, poljoprivrednog zemljišta, šuma i prirode u cjelini u dolini Lima moramo sprovoditi kompleksno i bezkompromisa, jer prirodna, društvena, radna, urbana i druga sredina se ne smiju razdvajati i posebno svaku za sebe štiti, jer je to sve životna sredina.

Zastitu prirode u Polimlju ne smijemo svoditi samo na zaštitu određenih lokaliteta i prirodnih kompleksa, već prirodu moramo štiti i unapređivati u cjelini, kako bi najefikasnije služila vitalnim potrebama ljudi.

Zaštita prirode u Polimlju ne bi smjela, kao do sada, posljedeno da prati razvoj privrede i društva. Ona treba, planiranjem i naučnim istraživanjem i prezentiranjem, da prethodi cjelokupnom razvoju ovog područja.

Sve ovo pretpostavlja maksimalno angažovanje odgovarajućih subjekata SR Crne Gore i SR Srbije i opština Ivangrad, Bijelo Polje, Prijepolje i Priboj, na stvaranju tehničko-tehnoloških, materijalnih i kadrovskih uslova za rješavanje zajedničkih problema zaštite prirode u Polimlju.

Literatura

1. dr. Tomislav Prodanović: Ekološki problemi i samoupravno društvo, Medjuopštinski istorijski arhiv, Čačak, 1986.
2. dr. Milivoje Todorović: Moguća rešenja u sistemu čovek-društvo životna sredina, Mladi istraživači Srbije - Republička konferencija, Beograd, 1983.
3. dr. Dušan Dukić, dr. Milenko Tešić, dr. Stevan M. Stanković: Zaštita prirode (reke, more, jezera), biblioteka Srpskog geografskog društva, Beograd, 1979.
4. dr. Stevan M. Stanković: Skadarsko jezero u svetlu koncepcije aktivne zaštite prirode, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1983.
5. mr. Djordjije Ostojić: Degradacija životne sredine u Pljevljima izgradnjom industrijsko-energetskih objekata, Institut za geografiju Univerze E.Kardelja v Ljubljani, 1984.
6. dr. Ljubinka Pjanić: Prostorna ekonomija, Novinska ustanova "Službeni list SFRJ", Beograd, 1972.
7. dr. Jovan Petrović: Polimlje, Zbornik radova PMF, III sveska, Beograd, 1956.
8. mr. Petko Bošković: Kako zaštititi Lim, "čovek i životna sredina", broj 2/77, Beograd, 1977.

9. mr. Kostja Žunić: Biološka valorizacije rijeka Lima i stepen saprobnosti, "čovjek i životna sredina", broj 1/82, Beograd, 1982.
10. Erad Kočan i Marinko Bulatović: Opelo nad rijekom, "Pobjeda" od 7.marta 1982. godine, Titograd, 1982.
11. Grupa autora: Zastita čovekove sredine u Crnoj Gori, CANU, Titograd, 1978.

P. Bošković

ENVIRONMENTAL DEGRADATION IN THE POLIMLJE AREA AND MEASURES OF ACTIVE PROTECTION

Summary

The Polimlje area encompasses the mouth of the river Lim, the right tributary of the Drina River. It covers an area of 6,816 km². Among the larger towns of this area are Ivangrad, Bijelo Polje, Prijepolje and Priboj. During the post-war period conditions were provided for its economic and social development. However, this has also been cause for pollution of the environment.

Industrialisation and urbanisation in the Lim valley has brought about pollution of the Lim waters and agricultural land. Waste water from the sulphate cellulose and paper factory in Ivangrad is dumped into the Lim River and destroys the living world around this river. The River Lim is classified in the fourth grade of pollution. With the development of town settlements and communications large areas of agricultural land have been destroyed. Detergents and other chemicals enormously threaten the natural environment of the Polimlje area. Great damage (landslides, erosion, floods) has been caused as well by non-systematic felling of trees.

The protection of nature in the Polimlje area should be based on principles of active protection. The protection of the Lim River, agricultural land, forests and air should be complex, since the human environment is unique. Protection of the environment in this area should not be limited only to some complexes, but should be protected as a whole. Protection of the Polimlje area should not follow development as an after-thought, but should precede it as part of the planning process.